

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת אמור תשע"ז

אחדות ומידות טובות - תנאי לקבלת התורה

המסעות נאמר "ויסעו" ו"יחגו" בלשון רבים, ורק במתן תורה נאמר "ויחן" בלשון יחיד, כי חנו שם "כאיש אחד בלב אחד" (רש"י שם). הרגישו אחדות מוחלטת.

אמנם האחדות לא ממש מוחלטת, שהרי אינו דומה הרצון של אהרן הכהן לקבל את התורה לרצון של דתן ואבירם או של רשעים אחרים לקבל את התורה, וכפי שאמרו חז"ל: "אפילו בשעה שהיו אומרים 'פל אָשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע', היו אומרים בפניהם אחד ובלבם אחד, שנאמר: 'ויפתוהו כפיהם ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון עמו' (תהלים עח, לו)" (במ"ד ז, ד), והכונה כנראה לאותם יהודים שלא רצו כל כך לקבל את התורה⁵, ולא לכלל ישראל ח"ו⁶, אבל בכל זאת כולם הסכימו לקבל את התורה, כל אחד לפום דרגא דיליה. גם דתן ואבירם ושאר רשעים התעלו באותו רגע לומר "נעשה ונשמע". לא באותה מידה כמו אהרן וכלב ושאר הצדיקים, אבל באיזושהי מידה התעלו לומר "נעשה ונשמע". וא"כ בס"ה יש כאן אחדות.

והטעם שנצרכה האחדות הזו, כי הקב"ה לא מוכן לתת תורה ליחידים. אפילו לא לששים רבוא יחידים. תורה נותנים רק לכלל ישראל⁷. וכלל ישראל, זה רק כשישראל הם במצב של "כאיש אחד בלב אחד". רק אז אפשר לתת להם את התורה.

ימי ספירת העומר - כימי חול המועד

הימים האלה שבין פסח לשבועות, אומר הרמב"ן, הם כימי חול המועד, כאשר פסח הוא היו"ט של פניהם, ושבועות הוא היו"ט שלאחריהם (רמב"ן ויקרא כג, לו). אמנם אין איסור מלאכה בימים האלו⁸, אך בכל זאת, הם מעין ימי חול המועד. המשך אחד של ימי קודש, מפסח ועד שבועות⁹.

והנה, אם ימי הספירה הם כימי חול המועד, היה צריך להיות שימים אלו יהיו ימי שמחה אצלנו, כימי חול המועד. שמחה של התרוממות רוחנית והזדככות הנפש, לקראת קבלת התורה. אבל המציאות היא הפוכה מזה. המציאות היא, שימי ספירת העומר הפכו להיות אצלנו לימי אבל, על תלמידי רבי עקיבא שנפטרו בימים אלה (יבמות סב, ב). הפוסקים האשכנזים החמירו עוד יותר בדיני האבלות של ימי הספירה, בגלל פרעות הצלבנים שיהודי אשכנז סבלו מהם בעיקר בימים אלה¹⁰, אבל עיקר האבל הוא על תלמידי רבי עקיבא שנפטרו בתקופה זו, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה (שם). רבי עקיבא ודאי לימד וחינך את תלמידיו שצריך לכבד זה את זה, אבל כנראה שהחינוך לא תמיד הצליח.

בויכוח בהלכה - לשמור על כבודו של הצד השני

כשמנסים להבין מה פירוש "לא נהגו כבוד זה בזה" - חושבני שניתן לראות דוגמא לכך במעשה נורא שמוכא בגמרא

ספירת העומר - צפיה למתן תורה!

התורה מצוה בפרשתנו: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת, מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה, שִׁבְעַת שָׁבֹתוֹת תְּמַיַּמֵּת תִּהְיֶינָה. עַד מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם" (ויקרא כג, טו-טז).

וצריך להבין: מה טעם הספירה הזו? וכי אי אפשר לחשב ולדעת מתי יחול חג השבועות, בלי למנות בכל יום כָּפָה, "היום כך וכך ימים לעומר"? למה מהנה ספירת הימים שבין פסח לשבועות מצוה שלמה בפני עצמה?

טעם אחד פשוט שאמרו בזה הוא, שהספירה בכל יום באה לבטא את צפייתנו לקבלת התורה. כשאדם מצפה למאורע חשוב שעתיד להתרחש אצלו (למשל: חתונה), הוא מונה בכל יום, כמה ימים עוד נותרו עד לאותו מאורע, "כי המנין מראָה לאדם, כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא" (ספר החינוך מצוה ש"ו). לכן אנו סופרים את הימים שבין פסח לשבועות, "להראות בנפשנו התפֶּץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו", יום מתן תורה¹ (ספר החינוך שם²).

אלא שאם כך, הרי לכאורה קשה מאד: למה אנו סופרים את הימים שכבר עברו מימי הספירה - "יום אחד לעומר", "שני ימים לעומר" וכו'? הרי דרך העולם היא, שהמצפה בקוצר רוח ליום מסוים, מונה את מספר הימים שעוד נותרו לו לחכות, ולא את מספר הימים שכבר עברו. ואם כן, היה עלינו לספור כך: במוצאי יו"ט ראשון של פסח - "עוד שבעה שבועות למתן תורה!" בלילה שאחריו - "עוד שמונה וארבעים יום למתן תורה!" וכן הלאה. מדוע איננו סופרים את ספירת העומר בצורה זו?

אולי מותר להסביר, שאנו סופרים "יום אחד", "שני ימים" וכו', משום שכך ספרו אבותינו כשיצאו ממצרים. אבותינו הרי לא ידעו מתי יהיה מתן תורה. הם ידעו שתכלית יציאתם ממצרים היא להגיע למתן תורה, כפי שאמר הקב"ה למשה - "בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם, תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה" (שמות ג, יב) - אבל הם לא ידעו מתי בדיוק יהיה מתן תורה; לכן, לא יכלו לספור את הימים שעוד נותרו להם עד קבלת התורה, אלא רק את הימים שכבר עברו ועוד לא קבלו את התורה ("אוי, יום אחד כבר עבר, ועוד לא קבלנו תורה!") "שני ימים כבר עברו, ועוד לא קבלנו תורה!" (וכן הלאה). ממילא גם אנו סופרים באופן זה, כפי שספרו אבותינו. [כמוכן, הסבר זה יתכן רק אם נניח שישיראל אכן לא ידעו מתי יהיה מתן תורה. ואולם, יש אומרים שישיראל כן ידעו זאת³, ולפי הסוברים כך, יש לתרץ את שאלתנו באופן אחר⁴].

מתן תורה - רק באחדות

לקראת סוף הספירה, כשישראל מגיעים אל הר סיני לקבל תורה, נאמר: "וַיִּחַן יְשׂרָאֵל לְגַד הָהָר" (שמות יט, ב). בכל

מספיק כבוד זה בזה, הם לא נחשבים לְכָלֵל, אלא לאוסף של יחידים, ויחידים - אינם ראויים לקבל את התורה. כמוכן, תלמידי רבי עקיבא היו אנשים גדולים מאד, אבל לפי רום מדרגתם הם לא נהגו מספיק כבוד זה בזה, ולכן הם לא יכולים לקבל את התורה, וממילא הם נפטרים בימים האלו, שהם ימי הכנה לקבלת התורה. אם תלמידי חכמים גדולים כאלו אינם מכינים את עצמם כראוי למתן תורה - הקטרוג עליהם הוא גדול מאד, יותר מאשר על אדם רגיל, ולכן הם נפטרים דוקא בימים אלו, כיון שלא ניצלו אותם כראוי להכין את עצמם לקבלת התורה¹⁶.

רבי חיים ויטל הרי אומר, שהמידות הטובות הן "הכנות עיקריות אל תרי"ג המצוות" ("שערי קדושה" ח"א ש"ב). הן ההקדמה והבסיס לתורה. לכן - הוא מסביר - כמעט לא מוצאים בתורה ציוויים על מידות טובות. אין צורך ואין טעם לצוות עליהן בתורה, שהרי ממילא אין מבוא לתורה למי שאינו בעל מידות טובות¹⁷. דרך ארץ קדמה לתורה (ויק"ר ט, ג). בשביל להשיג את התורה, אדם מוכרח להיות בעל מידות טובות עוד לפני שהוא ניגש אליה. אמנם גם ההפך נכון - שלימוד התורה וקיום מצוותיה הם אלו שמעדינים ומזככים את הנפש, וכמו שאמר רבי פינחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות, וזהירות מביאה לידי זריזות, וזריזות מביאה לידי נקיית" וכו' (ע"ז כ, ב) - אבל זהו רק לענין העידון השלם, שתהיינה המידות של מותר אצל האדם בכל מיני שלמות ושכלול¹⁸. אבל כדי לזכות להתחלת התורה - חייב אדם שיהיה לו איזה בסיס של מידות טובות עוד קודם לזה, ובלי זה - אי אפשר כלל לקבל את התורה.

הגמרא אומרת, שהתורה היא סם חיים לצדיקים, אבל לרשעים היא עלולה להיות סם מיתה (יומא עב, ב). מי שמקבל תורה בלי שיש לו נתונים טובים, התורה עלולה להיות עבורו סם המוות. צריך שיראתו תהיה קודמת לחכמתו. "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו - חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו - אין חכמתו מתקיימת" (אבות פ"ג מ"ט). צריך יסוד של יראת שמים כדי שהתורה תועיל לאדם. שיכניע את עצמו לדעת התורה. לא לנסות להכניס את התורה לרצונות שלו, אלא להכניע את עצמו לדעת התורה.

"בין אדם לחבירו" - קודם כל כלפי אשתו

כפי שהזכרנו, מן ההכנות העיקריות לקבלת התורה, הוא שתהיינה לאדם מידות טובות. לתקן את ההנהגה בין אדם לחבירו. שלא נהיה כמו תלמידי רבי עקיבא, שנתייחס טוב בין אדם לחבירו, וחבירו העיקרי - זו אשתו. אליה צריך להתייחס עוד יותר בכבוד מאשר לאחרים. "ואהבת לרעך כמוך" הרי אדם חייב קודם כל כלפי אשתו. לא כמו שמספרים על אדם אחד שהלך בדרך וראה אשה סוחבת משא כבד, ניגש לעזור לה, אבל כשראה שזו אשתו - לא עזר... להיפך, לאשתו צריך יותר לעזור יותר, בכל דבר, לשאת איתה בעול ולשמוח איתה. זה חשוב מאד לבניית עם ישראל מתוקן.

הקשר בין איש לאשתו הרי מרמז לקשר בין הקב"ה לכנסת ישראל. אנו ממשילים את כנסת ישראל כקנויה ומקודשת לקב"ה, כאילו היא אשתו של הקב"ה¹⁹. ממילא, כשנעשה פגם בקשר שבין איש לאשתו, ח"ו נעשה פגם גם בקשר שבין

[במקום אחר, לא במקום בו הגמרא מדברת על פטירת תלמידי רבי עקיבא]. הגמרא מספרת על אחד מתלמידי רבי עקיבא - יהודה בן נחמיה - שהתנכח עם רבי טרפון בהלכה וניצחו. התלמיד שָׁמַח מאד. רבי טרפון היה כבר זקן, והנה הוא - תלמיד צעיר - מנצח את רבי טרפון הזקן בְּיָכוּחַ הלכתי! כל כך שָׁמַח אותו תלמיד, עד שראו את שמחתו על פניו. "אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שֶׁהִשְׁכַּחְתָּ אֶת הַזְקֵן"? - כל כך אתה שמח?! - "תְּמַהְנִי אִם תֹּאמְרִיךְ יָמִים¹¹!!!"

אם יהודה בן נחמיה היה שמח רק על כך שהאמת נמצאה כדבריו - לא היה חסרון בשמחתו. מותר להתנַפֵּחַ בהלכה, ומותר גם לשמוח שהאמת כמותי. אבל לשמוח בכשלונו של רבי טרפון - זה כבר לא בסדר. זה כבר חמור. עליך לכאוב על כך שרבי טרפון נכשל וטעה, ולא לשמוח. יפה שאתה לומד תורה ושמח, אבל מותר לך לשמוח רק במה שאתה יודע, ולא במה שרבי טרפון אינו יודע וטועה¹². על זה אסור לך לשמוח. זוהי כבר פגיעה בכבודו של רבי טרפון. רבי טרפון אולי לא הבחין כלל בשמחה של יהודה בן נחמיה. אבל רבי עקיבא הבחין בה ועמד על טיבה, ולכן אמר לו "תְּמַהְנִי אִם תֹּאמְרִיךְ יָמִים". כי לשמוח בכשלונו של רבי טרפון, זוהי כבר סבה מספקת בשביל אדם גדול, תלמיד של רבי עקיבא, שלא להאריך ימים.

הגמרא ממשיכה ומספרת מה קרה בהמשך: אמר רבי יהודה ברבי אלעאי¹³: אותו הפרק - פרוס הפסח היה (כשבוֹעֵזִים לפני חג הפסח). כשעליתי (לרגל) לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? אמרו לי: נפטר והלך לו! (מנחות סח, ב) כפי ששיער רבי עקיבא, יהודה בן נחמיה לא האריך ימים, ונפטר בסמוך מאד לאותו מעשה. כנראה היה מתלמידי רבי עקיבא שמתו בין פסח לשבועות.

זו, כנראה, דוגמא למה שאמרה הגמרא, שתלמידי רבי עקיבא לא נהגו כבוד זה לזה¹⁴. היו שמחים בכשלונו של השני, כשאחד היה מנצח את חבירו בדברי תורה¹⁵. זהו חוסר הכבוד זה לזה. עשרים וארבעה אלף תלמידים של רבי עקיבא מתו בגלל הדבר הזה, "והיה העולם שמם [רש"י: נשתכחה התורה], עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם - רבי מאיר, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ורבי אלעזר בן שמוע - והם הם העמידו תורה אותה שעה" (יבמות סב, ב).

זו גם הכנה למתן תורה, לדעת לכבד זה את זה, לא לזלזל ח"ו במישהו אחר. גם אם הוא לא סובר כמוני, אומר סברה אחרת ממני, לא לזלזל בו. זו חלק מההכנה למתן תורה.

מדוע נפטרו תלמידי רבי עקיבא דוקא בין פסח לעצרת?

כפי שהזכרנו, תלמידי רבי עקיבא נפטרו בין פסח לעצרת. האם במקרה נפטרו דוקא בתקופה זו? - נראה שלא. ראשית כל, כבר במשנה נזכר, שימים אלו הם ימי דין (עדויות פ"ב מ"י), וא"כ הדעת נוטה לומר, שבגלל זה נעשה דין בתלמידי רבי עקיבא דוקא בימים אלו. אבל חוץ מזה נראה לומר, שתלמידי רבי עקיבא מתו דוקא בימים אלו, מפני שימים אלו הם ימי הכנה לקבלת התורה. כפי שדיברנו, התורה ניתנת רק לכלל ישראל, לא ליחידים. ממילא, אם תלמידי רבי עקיבא לא נהגו

ואשתך חייבים בכבודי. אבל ביסוד הדברים הוא צודק, שאדם צריך מאד לקרב את אשתו ולכבדה, וכן בכלל בין אדם לחברו. אם נתקן את כל מה שיש לתקן, גם הקב"ה יגלה כבוד מלכותו עלינו מהרה, וישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי, ונוכח לעלות לרגל שלוש פעמים בשנה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

הקב"ה לכנסת ישראל²⁰. לכן צריך לשמור בכל הכוחות, שיהיה שלום בין איש לאשתו. ראיתי ספר שמאד מזהיר על הענין הזה, רק שלעניות דעתו הוא הגזים קצת. הוא אומר, שאם הבעל רוצה להתפלל בציבור והאשה קוראת לו כעת לבוא דחוף הביתה, צריך לוותר על תפילה בציבור כדי לבוא הביתה. אני מסופק אם ההלכה כך. סוף סוף גם אשתו חייבת לכבד את הבורא, כמו שקראנו בשבוע שעבר: "אִישׁ אָמוּ וְאִבּוֹ... אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא יט, ג). ופירש רש"י, "אני ה' אלהיכם - אתה ואביך חייבים בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. ועל דרך זה, גם אתה

1. וכך כתב גם הרמב"ם: "שבועות, הוא יום מתן תורה. ולהגדיל היום ההוא, נמנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בו הנאמן שבאוהביו, ושהוא מונה יום וגם השעות, וזאת היא סבת ספירת העומר מיום צאתנו ממצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם" (מורה נבוכים ח"ג פמ"ג). וכתב ב"ערוך השולחן" (או"ח סי' תפ"ט ס"ג), שזו הסיבה לכך, שלדעת הרמב"ם (פ"ז מהלכ' תמידין ומוספין הכ"ב) ספירת העומר היא מצות עשה מן התורה גם בזמן הזה, אע"פ שאין לנו מקדש, ואיננו מקריבים את מנחת העומר. כי "עיקר הכוונה [בספירה זו] הוא למתן תורה, ולכן המצוה גם בזמן הזה".
2. ועי' גם בר"ן המובא בהערה הבאה.
3. כך הביא הר"ן מחז"ל: "בשעה שאמר להם משה 'תַעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה', אמרו לו ישראל: משה רבינו, אימתי עבודה זו? אמר להם: לסוף חמשים יום. והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו. מכאן קבעו חכמים לספירת העומר בזמן הזה... מחשבין נ' יום לשמחת התורה, כמו שמנו ישראל באותו זמן" (הר"ן על הרי"ף, סוף מס' פסחים, ד"ה ובהגדה). הרי שישראל ידעו שמתן תורה יהיה לסוף חמשים יום.
4. בספר החינוך (מצוה ש"ו) כתב, דמה שאנו מונים כך וכך ימים עברו מן המנין, ואיננו מונים כך וכך ימים נותרו עד מתן תורה, הוא כדי להראות את רצוננו העז להגיע אל זמן מתן תורה, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו ריבוי הימים שצריכים עוד לעבור עד מתן תורה. ותירוצו זה יפון גם לשיטת הר"ן, שבני ישראל ידעו שמתן תורה יהיה לסוף חמשים יום.
5. בספר "החפץ חיים ופעלו" (הרב ישר, ח"א פרק ל"ז עמ' רצ"ב) מובא, שהחפץ חיים היה אומר משמו של "הגרף פוטוצקי" (הוא גר הצדק שנשרף על קידוש השם בזמן הגר"א ביו"ט שני של חג השבועות שנת תק"ט), שהשומדים שבכל הדורות נשתלשלו מיהודים בודדים שהיו במתן תורה ולא רצו לקבל את התורה. ומאידך גיסא, גרי הצדק שבכל הדורות נשתלשלו מגויים בודדים שרצו לקבל את התורה בשעה שחזר הקב"ה על כל האומות לתת להם את התורה, והם סרבו לקבלה. ומ"מ היו גויים בודדים שכן רצו לקבלה, ומהם נשתלשלו לאחר זמן גרי הצדק. [וכתב החיד"א ב"פתח עינים" (יבמות מח, ב ד"ה גר שנתגייר), שלכן אמרו חז"ל תמיד "גר שנתגייר", ולא "נכרי שהתגייר" (עי' שבת סח, א; שם קלה, א; פסחים צב, א; ר"ה לא, ב; יבמות מח, ב ועוד), מפני שנשמתם היתה כבר בהר סיני, וניצוץ שנשמתם מבני ישראל, ולכך אמרו "גר שנתגייר", כי כבר מתחילה היה עתיד להתגייר, ונקרא על שם סופן].
6. ועי' ביאור אחר ב"מכתב מאלהיו" (ח"ב עמ' 88).
7. עי' אריכות ביסוד זה בשיחות הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, "הכלל והפרט" (תשל"ג - שיחה י"ח), ו"ההכנה לקבלת התורה" (תשל"א - שיחה ז').
8. ובכל זאת, המנהג שהביאו הטור והשו"ע (או"ח סוף סי' תצ"ג), "שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך", יש מבארים טעמו, מפני קצת קדושה שיש בימים אלו, וכמו שכתב הרמב"ן, שהם כימי חול המועד ("מור וקציעה" שם. ועי' משנ"ב שם ס"ק י"ט).
9. על פי דברי הרמב"ן הללו, יתבאר כמין חומר דבריו הנפלאים של הרוקח. דהנה בתורה נאמר 'תִּסְפְּרוּ תְּמִימִים יוֹם', ואנו איננו סופרים אלא מ"ט יום. וכתב על כך הרוקח (סי' רצ"ד): "מיום הביאכם וגו' צריך לספור מ"ט יום, אבל ביום נ' אין צריך לספור, שהרי נזכר בַּפְּרָקָה וּבַתְּפִלָּה. ומשמע מדבריו, שגם יום החמשים טעון ספירה, אלא שהוא נזכר בַּפְּרָקָה (=בקידוש) ובתפלה, וזה הוה במקום ספירה. [וכל זה הוא דלא כרש"י (ויקרא כג, טז) ותוס' (מנחות סה, ב ד"ה כתוב) שנקטו שיום החמשים אינו טעון ספירה. אך עי' "משך חכמה" (ויקרא כג, טז) שנקט כהרוקח, שיום הנ' טעון ספירה, ע"ש]. וצ"ע, איך עולים הקידוש והתפלה במקום ספירה? וצ"ל, שהספירה אינה מעשה מנין גרידא, אלא היא מעשה של קידוש, שע"י הספירה אדם קובע שיום זה הוא יום ששייך לימי הספירה, ובוהו הוא מקדשו להיות קדוש בקדושת ימי הספירה - וכדברי הרמב"ן, שימים אלו הם כימי חול המועד, שיש בהם קדושה. [ותוכן קדושת ימים אלו הוא, שהם ימי הכנה וצפיה למתן התורה]. ובוהו מתבארים דברי הרוקח, שאת יום החמשים א"צ לספור, כי מקדשים אותו כבר באופן אחר - ע"י הקידוש והתפלה, המציינים את קדושת היום, שהוא "זמן מתן תורתנו".
- ומה שצריך לקדש את ימי הספירה בפה ע"י מעשה הספירה - הגם שודאי יש בימים אלו קדושה גם בלי מעשה הספירה, [כימי חוה"מ, שהם קדושים מאליהם, גם בלי שיקדשם בפה] - י"ל דהוי כשבת, שהיא קדושה מעצמה, ואעפ"כ רצתה התורה שגם האדם מצידו יקדש אותה בפיו (עי' רמב"ן (שמות כ, ח ד"ה אבל לרבותינו) ומהר"ם חלאווה (פסחים קו, א ד"ה ועוד) שדימו את מצות 'יִזְכֹּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ' למצות קידוש שנת היובל וקידוש המועדות ע"י ב"ד, ששם הב"ד ממש יוצרים את קדושת שנת היובל וקדושת המועדות]; וכן בכור בהמה, הוא קדוש מעצמו מרגע שנולד, ואעפ"כ רצתה התורה שגם האדם יקדש אותו בפיו (ערכין כט, א). [וכן פירות שביעית, י"א שחייב בעל השדה להפקירם בפה, אף שגם בלי אמירתו הם הפקר (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי' צ' ד"ה והטעם; קהלות יעקב יבמות סי' י' אות ב'')]. וכך גם ימי הספירה, הגם שהם קדושים מאליהם, רצתה התורה שגם האדם יקדשם בפיו ע"י מעשה הספירה.
- ועי' שיחת הרב שליט"א לפרשת אמור תשס"ו, ובספר "ביצחק יקרא" (מהדורת תש"ע סי' קי"ז), מה שיישב ע"פ יסוד זה את שיטת הרמב"ן במס' קדושין (לג, ב ד"ה והוי יודע), שספירת העומר איננה מ"ע שהזמן גרמא, וגם נשים חייבות בה מן התורה. ע"ש. [ולפי דבריו שם י"ל, שהרמב"ן אזיל לשיטתו בכל ג' הנקודות שזכרו כאן: שימי הספירה הם כימי חוה"מ, ושמצות 'יִזְכֹּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ' איננה אמירה בעלמא, אלא היא כמצות קידוש החודש וקידוש שנת היובל ע"י ב"ד, ושהספירה איננה מ"ע שהזמן ג']. ואכמ"ל.

10. בשנת ד'תתנ"ו, בימי מסע הצלב הראשון, נהרסו ונחרבו קהילות רבות של יהודי אשכנז, ובתוכן הקהילות הקדושות: שפיארא, ורמייזא ומגנצא (קהילות שו"ם). אלפי קדושים מסרו או את עצמם להריגה, וכל זה קרה בין פסח לעצרת (עי' קינת "מי יתן ראשי מים" לתשעה באב). [תפלת האזכרה "אב הרחמים" שנהוג לאמרה כמעט בכל שבת (בקהילות האשכנזים) קודם תפלת מוסף, נתחברה ונתקנה אז, לזכר אותם "החסידים והישרים והתמימים, קהלות הקדש, שמסרו נפשם על קדושת השם"]. כמו כן, כחמישים שנה אח"כ, בימי מסע הצלב השני, היה שוב ישראל למשיסה ויעקב לבוזזים, להריגה ולשחיטה ע"י הנוצרים, וגם זה היה בימי הספירה, החל מחול המועד פסח ואילך.
11. איתא בגמ': "שאלו תלמידיו את רבי זירא: במה הארכת ימים? - אמר להם: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני... ולא ששתי בתקלת חבירי..." (מגילה כח, א). ומשמע, שבכל אחד מדברים אלו, יש כדי לקצר ימיו של אדם.
12. ואכן מלשוננו של רבי עקיבא "צהבו פניך ששתי ששתי את הזקן" משמע, ששמחתו של יהודה בן נחמיה היתה על כך שהשיב את הזקן, ולא על העובדה שדבריו שלו היו צודקים. וכן משמע ברש"י, שפירש כאן: "צהבו פניו - שפחם". ואילו במקום אחר, על מעשה אחר, כשצהבו פניו של יוסף הבבלי (מנחות יח, א), פירש רש"י: "צהבו פניו - מחמת שמחה". ויש שעמדו על שינוי לשון זה, ופירשו, ששמחתו של יוסף הבבלי היתה שמחה אמיתית של תורה, שזכה לברר אמיתת שמועתו, כמבואר שם בסוגיא, ושמחה כזו היא שמחה פנימית בעיקרה, שמחה שבלב, [פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לָב]; והגם שהיא משנה את זיו פניו של האדם ומקרינה כלפי חוץ, אך בעיקרה היא פנימית, ולכן פירש שם רש"י "צהבו פניו - מחמת שמחה"; כי צהבות הפנים החיצונית לא היתה עצם השמחה, אלא רק תוצאה ממנה, מחמת השמחה, שעיקרה היה בלב. משא"כ אצל יהודה בן נחמיה, שם לא היתה השמחה שמחה של "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לָב", אלא שמחה של נצחון, שהשיב את הזקן, שזוהי שמחה חיצונית, לא של פנימיות הנפש, לכן פירש שם רש"י: "צהבו פניו - שפחם". כי צהבות הפנים החיצונית היתה השמחה בעצמותה, ולא רק "מחמת" השמחה.
13. עי' בהערה הבאה.
14. ומי שלקח מוסר השכל מאותו מעשה, היה כנראה רבי יהודה ברבי אלעאי [שמשמע בגמרא שהיה נוכח באותו מעשה, או לפחות ידע ממנו (עי' בהערה הקודמת)]. רבי יהודה ברבי אלעאי הוא הרי סתם "רבי יהודה" שבכל מקום (רש"י ביצה כו, א ד"ה ירד מומחה), והוא ניהו אחד מחמשת "רבותינו שבדרום", שרבי עקיבא בא אליהם אחרי שנפטר כל תלמידיו, ולימד אותם תורה, "והם הם העמידו תורה אותה שעה" (יבמות סב, ב). והנה, הגמרא מספרת על רבי יהודה כך: "רבי יהודה היה יתיב קמיה דרבי טרפון. (אותו רבי טרפון מהמעשה שלמעלה!). אמר ליה רבי טרפון: היום פניך צהובין! (נדרים מט, ב) הוא הבחין שפניו של רבי יהודה צהובים, וביקש לדעת מחמת מה הם צהובים. ובאמת, מחמת מה היו פניו של רבי יהודה צהובים? מסביר המהרש"א - מחמת רוב חכמתו! וכפי שמסופר אח"כ בגמרא, שגם מטרוניא אחת הבחינה בצהיבות פניו של רבי יהודה, והוא הסביר לה שצהיבות פנים זו היא מחמת ש"חֲקַמְתָּ אֶדָם תְּאִיר פְּנָיו, וְעַד פְּנָיו יִשְׁנָא" (קהלת ח, א). אך לרבי טרפון לא גילה רבי יהודה את הסיבה הזו. לרבי טרפון אמר רבי יהודה: "אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום..." תלה את צהיבות פניו בסיבה חיצונית (אכילת תרדין). ומדוע לא גילה רבי יהודה לרבו את הסיבה האמיתית לצהיבות פניו? - מבאר ה"בן יהודע": "הא דלא השיב לרבי טרפון תשובה זו של חכמת אדם תאיר פניו - לא רצה לומר זה לרבי טרפון. הנמצא עושה עצמו גדול ממנו בחכמה. דהא גם רבי טרפון הוא בעל חכמה, ולא אשתכח ביה דבר זה של צהיבת פנים" ("בן יהודע" נדרים מט, ב ד"ה והא דלא השיב. [וכעין זה באר גם המהרש"א, אך הוא באר שרבי יהודה לא גילה לרבי טרפון את האמת, מחמת ענוה וחסידות, ולא מתוך חשבון שלא לפגוע ברבי טרפון]). הרי שבמה שנכשל יהודה בן נחמיה - צהיבות פנים שיש בה כדי לפגוע ברבי טרפון - נזהר רבי יהודה ברבי אלעאי ולא נכשל בו, וטרח להסתיר את סיבת צהיבות פניו, כך שלא תפגע ברבי טרפון.
15. ואולי מפני זה מתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה (יבמות סב, ב), שהיא מחלת הגרון; מידה כנגד מידה, נגד מה שהיו שמחים כשנצחו זה את זה בדברים. וכעין זה כתב המהרש"א (חי' אגדות שם ד"ה מפני) דמתוך שלא נהגו כבוד זה את זה, ודאי דיבר כל אחד בגנות חברו, ולכן מתו באסכרה, כמו שאמרו חז"ל: "סימן ללשון הרע - אסכרה" (שבת לג, א).
16. ועי' עוד בזה ב"נתיבות עולם" למהר"ל (נתיב התורה סוף פרק י"ב).
17. וכן כתב רבינו יונה בפירושו למסכת אבות, על דברי המשנה "אם אין דרך ארץ אין תורה" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "ר"ל, שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות, ובה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות; לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המידות, כי אי אפשר". וכן כתב הגר"א ז"ל בכיאוורו למגילת אסתר (י, ג), וז"ל: "פי מְרַבְּכֵי הַיְהוּדִים... דְרִישׁ טוֹב לְעַמּוֹ - הוא מעשים טובים ומידות טובות. והמידות טובות הן יותר מכולן, כמו שאמרו, שלא נכתבו המידות טובות בתורה כי הם כוללין כל התורה, כמו שאמרו: כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה (עי' שבת קה, ב), וכל המספר לשון הרע ככופר בעיקר (ערכין טו, ב), וכן כולם", ע"ש.
18. כמו שפירש רבינו יונה על המשנה "אם אין תורה אין דרך ארץ" (אבות פ"ג מ"ז), וז"ל: "כלומר, מי שאינו יודע תורה, אינו שלם במידות של דרך ארץ, כי רוב המידות הטובות שיש בדרכי העולם - בתורה הם... אם כן, בלא תורה לא יהיו דעותיו שלמות בדרך ארץ".
19. את חתימת ברכת האירוסין - "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין" - באר המהרש"א "על פי מה שמצינו בכמה דוכתין דמיון ישראל לגבי הקב"ה כאשר לבעלה, וזהו שאמרו: דהוא מקדש לו ג"כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין, שהיא נתינת התורה... ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמנו" (מהרש"א בחידושי אגדות כתובות ז, ב). [ויש מפרשים שהקדושין הם ביזת מצרים וביזת הים, שזה היה בבחינת כסף קדושין, והחופה היתה במעמד הר סיני, שכפה עליהם הר כגיגית (ספר המקנה בהקדמה ס"א). אלא שהמקנה הקשה על זה, שזהו חופה בעל כרחו, וחופה בעל כרחו לא קניא (עי' קדושין ה, ב ותוס' שם ד"ה אף). אך יש מבארים ע"פ מה שבאר ה"משך חכמה" (שמות יט, יז), שהכפיה של הר סיני היתה כפיה של ההשגה, שבהירות ההשגה הכריחה אותם לראות שולוא התורה יהיו במצב של "שם תהא קבורתכם". וא"כ, אין לך חופה גדולה מזו. שהרי חופה הוא מצב של יחוד וקירבה גדולה של החתן והכלה זה עם זה. וזה בדיוק היה המצב במעמד הר סיני, שהגיעו להכרה שבלי תורה וקרבת ה' חיים אינם חיים. וזהו החופה האמיתית והקירבה האמיתית שאין גדולה ממנה].
20. לכן "כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (גיטין צ, ב). כי "המזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים" (רש"י שמות כ, כא), וכשאין שלום בין איש לאשתו, גם המזבח לא יכול לבצע את תפקידו, להטיל שלום בין ישראל לקב"ה (ועי' "מחשבות חרוץ" אות ח'). וכך אמרו בזוהר: "תנינן, מאן דמתרך אתתיה קדמאה - מדבחא אחית עלוי דמעין... דכל נשין דעלמא בדיוקנא דהאי מזבח קיימי... ואי איהו מתרך לה - אהדר אבנא (דמדבחא עלאה) לגרעונא" (זוהר ח"ב קב, ב, קג, א).